

FAZEKAS BALOGH ISTVÁN

ALKOTÓ RAJZTANÁROK A SÁROSPATAKI TANÍTÓKÉPZŐBEN A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

I. rész

A sárospataki tanítóképző 150. jubileumára szervezett Prepart (volt rajz szakos hallgatóink kiállítása) kapcsán merült fel a gondolat, hogy összrajztanári tárlatot is kellene rendezni. Igen ám, de kik ők? A régiekről meglepően kevés ismeret maradt fenn. Csupán Baráth Béla és Pocsainé dr. Eperjesi Eszter kitűnő tanulmányai, valamint időközben Ecsedi Zoltán visszaemlékezése jelentett tájékozódási pontot. Mint az intézmény három évtizedes művészeti-nevelési oktatója, kutatni kezdtem elődeim munkásságát. Kik voltak ők, hogyan szervesültek a képezde életébe, hogyan egyeztették pedagógiai munkájukat képzőművészeti tevékenységükkel, milyen sors jutott nekik? Könyvtári, levéltári és empirikus kutatás során érdekes események, élettörténetek tárultak fel. Kiderült, méltók arra, hogy a feledés évszázados pókhálóját letörölve róluk, jobban megismerkedjünk velük - mert megérdemlik. Az eddig gyűjtött anyagból tárok most az érdeklődők elé egy dióhéjnyit a képezde első hat évtizede mentén, bízva, hogy folytatása is lesz.

A tanítóképző rajztanárai 1857-től napjainkig			szolg. idő
1.	SZÜCS ISTVÁN	Erdőhorváti, 1824. – Legenye, 1904.	1857–1869
2.	ZOMBOR I EMŐD	Marosvásárhely, 1843. – Tiszalök, 1923	1870–1901
3.	ÉBER SÁNDOR	Ráckeresztúr, 1878. – Baja, 1947.	1901–1902
4.	D IV IACZKY REZSŐ	Budapest, 1876. – Kolozsvár, 1971.	1902–1912
5.	MÁNCZOS ZOLTÁN	Egres, 1883. – Szirkvashegy, 1916.	1912–1916
6.	PALÁGYI DEÁK GEYZA	Palágy, 1871. – Sárospatak, 1931.	1914–1917
7.	SZÉKELY GÉZA	Keszthely, 1884. – Budapest, 1946.	1917–1919
8.	PÉCS GYULA	Tapolca, 1879. – Kőszeg, 1953.	1919–1927

9.	ECSEDY LAJ OS	Temesvár, 1899. – Sárospatak, 1975.	1927–1959
10.	NAGY DEZSŐ	Megyaszó, 1919. – Sárospatak, 1988.	1953–1980
11.	DEBRECZENI ZO LTÁN	Szolnok, 1923. – 1989.	1959–1983
12.	ID. SZENT IRMAI LÁSZL Ó	Mezőcsát, 1919.	– 1979
13.	IFJ . SZENT IRMAI LÁSZ LÓ	Mezőcsát, 1950.	1978–2011
14.	MOLNÁR IRÉN BALOGH ISTVÁNNÉ	Sátoraljaújhely, 1954.	1980–2016
15.	FAZEKAS BALOGH ISTVÁN	Eger, 1952.	1984–2012
16.	DR. DOBRIK IST VÁN	Szikszó, 1948.	1987–1991
17.	DR. SÁNDOR ZSUZSA	Nova, 1953.	1988–2017
18.	KORMOS ÉVA TORNALLYAY JÁNOSNÉ	Eger, 1960.	1994–2010
19.	DR. LENKEY -TÓTH PÉTER	Miskolc, 1972.	2016-

I/2. táblázat: A tanítóképző rajztanárai 1857-től napjainkig

SZÚCS ISTVÁN A PÁTRI

(Erdőhorváti, 1824. V. 23. – Legenye, 1904. II. 11.)

Szolgálat a sárospataki tanítóképzőben: 1857–1869 között.

I/6. kép: Szűcs István fényképe
(Szűcs I. 1898.)

Csendes legenyei magányában keserűen írja életrajza utolsó soraiban a 72 éves Szűcs István, hogyan gyötri őt már évtizedek óta a köszvény, amely „jobb keze 3 író ujjait már teljesen elnyomorította és megbénította. Ennek a következménye: hogy kézírásának szépsége és minden kelleme egészen meghanyagott és örökösen elveszítve van. Jobb keze e miatt nehezedett el és kézírása ennek következtében lett reszketőssé...” (Szűcs I. 1898.)

Fájdalmas, alkonyi gondolatok ezek a szépírás korábbi professzorától, aki 30 évig érzékenyítette diákjai szeméit és igazította kezüket az arányos és esztétikus írás felé. Szűcs Istvánt, a tanítóképezde első rajztanárát azért is érintette érzékenyen e dolog, mert „a szépírás tanítása volt fő érdeklődési területe, amihez új tanódszert is kidolgozott.” (Baráth, 2005, pp. 34.) Újításait tárgyaló tanulmányait az 1842-1919 között hetente megjelent Protestáns Egyházi és Iskolai Lap folytatásban közölte 1859-ben és 1878-ban: „A népiskolai írástanításnak (az újabb irtan mód szerint) a tanító és tanítvány irányábani követelményeiről.” (PEÉIL, 1859. I. 22. és 29.); „A leirt betűnek vagy szónak kiigazítása (correctura), s íróosztályánál igazítási taneljárása egy nép-, mint írástanítónak.” (PEÉIL 1859. VI. 14., 21., 28.); „A szépírásművészeti tanszék felállításának kérdése az orsz. rajztanárképzőben.” (PEÉIL 1878. I. 20. és 27.).

Szűcs István a tarcali elemi iskola után, 1838-ban a sárospataki református kollégium progimnáziumában (a legalsó, felzárkóztató évfolyamon) tanult tovább sanyarú és szigorú körülmények mellett. Ugyanis gubás mester apja az érettségiig nem támogatta a taníttatását, mivel iparának folytatóját remélte fiában. Így aztán maga gondoskodott a tanuláshoz szükséges dolgokról. Szolgának szegődött az idősebb, tehetősebb diákokhoz kosztért, kvártélyért. Ruházatát, tankönyveit és a tandíjat szublegátusi keresetéből fedezte. A szublegátusok, vagy mendikások a gimnázium alsóbb osztályos, szegényebb kisdíákjai voltak, akik a legátusokhoz, a környező gyülekezetekbe pátenst közvetíteni kiküldött kollégiumi követekhez szegődve járták a házakat, ünnepi verssel köszöntve a családokat, amiért pénzt kaptak. (Ködöböcz, 2000, pp. 291.; Hörcsik, 1996, pp. 163.) Mivel szorgalmas, jól tanuló diáknak bizonyult, az iskolától alumniumot, ösztöndíjat kapott. Tudásszomja és kitartása kitűnőséget eredményezett. A tudományokon túl a szépművészet terén is igyekezett magát művelni szabad idejében, tanári segítség nélkül, a maga erejére és önszorgalmára támaszkodva, mintalapokat másolva. Az érettségi után a jogi akadémián tanult tovább, miközben gimnazisták magántanításával biztosította megélhetését.

Tanárai a szorgalmas, példás magaviseletű akadémikus ifjút szerették és nagyra becsülték, ezért az egyházkerület közgyűlése már 1848-ban elválasztotta tanárjelöltnek, és

Pestre küldte továbbképzésre. Az Iparegyesületi Rajztanodán Glembay Károly (1810-1870) rajz- és építész tanárnál szabadkézi rajzolás, Gruber Józseftől pedig szépírást tanult 1848. július 8-tól október 9-ig. Az egyházkerület 1851. október 5-én erősítette meg mint tanárt a szabadkézi rajz és a szépírás tanítására a kollégium főgimnáziumában.

A kollégium 1857-ben létrejött új karán, a preparandián, vagyis a tanítóképzőnútény-módszer szerinti (vezénylésre, ütemesen történő) írást, és kötelező jellegű rajzot tanított, heti 3-3 órában, párhuzamosan a gimnáziumi óráival.

1867 nyarán önképzés céljából Budapesten magánórákat vett a bécsi Képzőművészeti Akadémián tanult festő, grafikus Szemlér Mihálytól (1833-1904) a Pestvárosi főreáltanoda szabadkézi rajz tanárától; Schnédár János (1826-1896) építész, műegyetemi tanártól pedig építészeti rajzból képezte magát, „hogya ha majd ... az önként vállalkozó építészeti rajzot tanulónak kell tanítania, rendszeresen taníthassa és adhassa elő.” (Szűcs, 1898, pp. 10.) Látszik tehát, hogy milyen odaadással igyekezett az autodidakta rajztanár feladatainak megfelelni.

1869-ig volt rajztanára a tanítóképzőnek, amely akkor került állami tulajdonba. Oktató munkáját a gimnáziumban még 1878-as nyugdíjazásáig folytatta.

1879-ben Sátoraljaújhelybe költözött, ahol 500 forintos nyugdíját kiegészítendő és szorgoskodási óhaját kielégítendő 2 évig az iparos tanoncokat tanította szabadkézi rajzra vasárnaponként 1 órában. Ezt követően a Ronyva parti Legenye községbe (ma Luhyna) költözött. Ott halt meg 1904-ben.

Családi élete meglehetősen zaklatott volt. Négyszer házasodott, hat gyermeke született. Két felesége és három kicsinye a pataki református temetőben nyugszik.

Alkotó munkájáról visszaemlékezéséből és a korabeli tudósításokból értesülünk. Szerény, de tisztességes művészi tevékenységét rendkívüli módon felértékeli a kollégium óépületeiről fennmaradt ábráinak kultúrtörténeti és muzeális jelentősége. 1858. augusztusában készítette el a legrégebbi, a kollégium telkének keleti szélén, a mai Kossuth utca felé elhelyezkedő épületének rajzsorozatát, különböző nézetekből: az utca, az udvartér, valamint a déli és az északi végfaluk felől. A diákszállásul szolgáló építmény a Huta, Trója, Fazekas sor jelképes neveket viselte. (Balassa, 1994.) Ezzel megmentette az utókor számára az 1531 és 1576 között emelt, s 1860-ban egyházkerületi határozat alapján lebontott építmény látványát. Bizony, sokan nem is tudják, hogy a többször közölt, ismerős ábrák az ő szemét, kezét dicsérik.

I/7. kép: Szűcs István: Huta- Trója- Fazekas sor képe
(Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeuma)

1853-ban impozáns kép-együttest hozott létre, amikor Vadászy Albert tokaji címer és szobafestő segédletével két hét alatt hét allegorikus falfestménnyel látta el a kollégium rajztermét, az u.n. Rajz és Szépirászati Tanodát. Életrajzában csüggedten emlékszik vissza, hogy a fáradságos munkával, fizetség nélkül elkészített műve csupán 25 évet élt meg, amikor is a főiskolai előjáróság a helyiség leromlott állapotára való tekintettel lefestette, mint egy közönséges szobát, örökre megsemmisítve azt.

A sárospataki főiskola 1860. július 7-8-án tartott 300 éves jubileuma alkalmából az előjáróság transparent-képek készítésével bízta meg. Barátjával, a balsai születésű, bécsi akadémiát végzett Révész György festővel három nagy méretű képet készítettek, amelyeket a főiskola új épületének utcai homlokzatán közepén, az első emeleti ablakokon helyeztek el. (Szűcs, 1898) Murális és transzparens munkáit sajnós, csak elképzelni tudjuk.

1863-ban, Komáromy József algondnoki beiktatása ünnepére három allegorikus képet festett, amelyek a főbejárat udvari oldalán, az első emeleti ablakokon adták a dekoratív hátteret. Leírásuk Szűcs életrajzában olvasható. Felhasználás után ezeket a képeket a Nagykönyvtárban helyezték el, de nem lehet tudni, hogy mi lett a sorsuk azután.

Néhány színezett díszítő rajza látható még a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárában lelkethető Poétai gyűjteményében és ezzel ki is merült a jelenkor számára fellelhető művészi alkotói tevékenysége.

Szücs Istvánról több szarkasztikus anekdota is fennmaradt. A következő - Harsányi Gusztáv által közölt - megvilágítja, hogyan kapta a címben is szereplő ragadványnevét? „Szücs István a rajz és szépírás tanára egyszer felkereste a nagyhírű Erdélyi János tanárt Pesten s arra kérte, hogy tanári javadalmának felemelése iránti kérésében támogassa, Mikor úgy látta, hogy Erdélyi nem nagyon bíztatja, így szólt hozzá: - Hiszen mi pátrik volnánk! Szücsnek ez a kijelentése annyira megtetszett Erdélyinek, hogy megígérte támogatását. Azonban az esetet elmondta pataki ismerőseinek is s így került közszájra a „Szücs pátri” elnevezés, amivel azután a diákság titulálta Szücs István bátyánkat.” (Panka, 1930, pp. 32.)

ZOMBORI EMŐD

(Marosvásárhely, 1843. VIII. 9. – Tiszalök, 1923. I. 20.)

Szolgálat a sárospataki tanítóképzőben: 1870. IX. 22–1901.VI. 30.

I/8. kép: Zombori Emőd fényképe

(Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeuma)

Akárcsak rajztanár elődje, Szücs István, ő is pataki diákból vált pataki tanárrá. 1863-ban abszolválta az érettségi vizsgát a sárospataki kollégium gimnáziumában, majd az akadémián a bölcsészetet és a teológiát, valamint 1868-ban tanítóképesítést szerzett a képezdében, miközben egy tanévet (1863/64) rajztanárkodott a hajdúnánási gimnáziumban. Mint végzett teológus 1869 januárban Megyaszóra került református főtanítónak. (Ugrai, 2012) Ezt követően 1870-ben lépett Szücs István nyomdokába, és a tanítóképzőben 31 évig állt a rajztanítás szolgálatában, rajz és szépírás, majd 1876-tól házi ipar tanításával.

Utóbbi szalmából, fűz vesszőből és nádból való tárgyak készítésével foglalkozott. E mellett a gimnáziumban is oktatott 1878-1902 között.

Nem ismeretes, hogyan került Sárospatakra a marosvásárhelyi születésű Zombori Emőd. A családjáról azt tudjuk, hogy nemesi származású apja, a putnoki születésű árvai Cs. Zombori Mihály csizmadia mester, később megyei várnagy jelentős szerepet játszott a szabadságharcban, melynek következtében anyagilag tönkrement és súlyos fogságot is szenvedett. (Csőri, 1989) Édesanyja, Némethy Zsuzsanna, özvegyen maradván, Megyaszóra költözött és ott halt meg 1869-ben, 50 éves korában.

A szülők igen tehetséges gyermekeket adtak a hazának. Zombori Emőd bátyja, Gedő, a világot járt, neves lapszerkesztő, szépirodalmi és egyházi író, tanár, megyeszói lelkész lett. Öccse, Ödön színészi pályát választott, azután Sátoraljaújhelyen élt mint végrehajtó. Húgában, a gyönyörű hanggal rendelkező Ilonában is művészvér folyt. Miskolcon színésznak állt, majd felvették a budapesti Népszínházba, és éveken át szerepelt Aranyossyné Ilona néven.

Zombori Emődöt festegető embernek tartották. Jelenleg talány, hogy képzőművészeti képességhez és rajztanári képzettséghez hogyan jutott. Talán Szűcs István önkéntes rajzóráin csiszolódott tehetsége. A tanítóképző értesítőkből tudható, hogy 1872. év második felében állami segéllyel Németországban járt, de nem ismeretes, hogy mivel töltötte ott idejét. Lehet, hogy rajztudását fejlesztette tovább. Műveivel minden esetre nem találkozhatunk, csupán néhány híre és nyoma maradt vizuális ügyességének.

A Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok (1885. II. 1.) beszámolt arról, hogy 1885. I. 27-én a sárospataki kollégiumban lélekemelő ünnepséget tartottak Zsindely István (1829-1891) tiszteletére, 25 évi tanári jubileuma alkalmából. Zsindely mennyiségant és természetant tanított 1859-től 3 évig a tanítóképzőben, majd a gimnáziumban, ahol Zomborinak kollegája volt. A Sárospataki Lapok így emlékezik vissza: „Fokozta a hatást és nagyban befolyt az ünnepély értékének maradandóvá s emlékeinek feledhetetlenné tételére, az üdvözlő szónok által leleplezett *arckép* (krétarajz), amely díszes barna keretben, borostyánnal körítve ott függött a tanácsterem falán, híven mutatván az ünnepeltnek ábrázatát, őszülő hajjaival, átható tekintetével s komoly vonásaival. Szép és a tanári karra nézve is lekötő gondolat volt *Zombori Emőd* rajztanártól, szeretett collegánktól így járulni az ünnepély emeléséhez és pedig önkéntesen, saját szíve sugallatára. A kedves meglepetés által maga is ünnepeltté lett ... A kép alá az ünnepelt neve, saját kéziratának hű utánzásában és ez van jegyezve: *25 éves tanárkodása alkalmából 1884.*” (Sárospataki Lapok, 1885. IV. 5. pp. 78.) Vajon hol lappang, vagy megvan-e még egyáltalán ez a nagy sikert aratott kép?

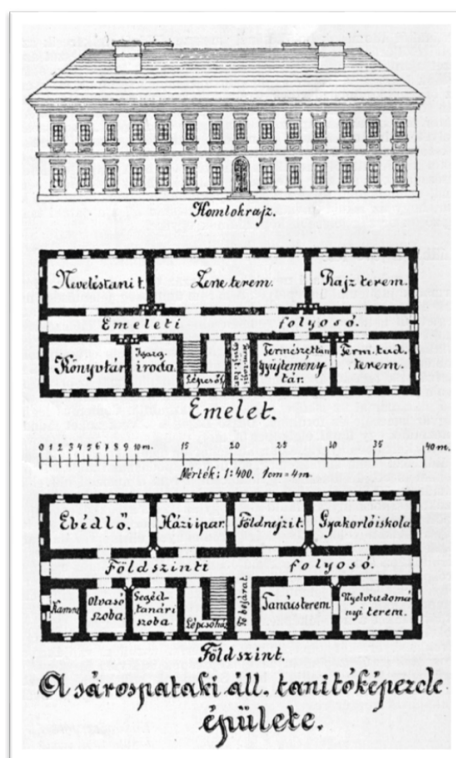
A tanítóképző tanári karának 1895. szeptember 18-i gyűléséről készült jegyzőkönyv (MNL BAZ ML SFL VIII.65/7.) tudósítása szerint a tantestület felkérte Zombori Emőd rajztanárt az intézeti épület tervrajzainak elkészítésére. Ezeket a műszaki rajzokat a tanítóképezde 1895. évi XII. értesítője közölte. Már az 1884-ben kiadott értesítőben is megjelent e rajzoknak korábbi változata, ami utóbb telekrajzzal is bővült. A korabeli állapotokat számunkra megőrző két ábra helyiség-beosztásán tanulmányozhatók az átrendezések.

Érdekesebb a Vasárnapi Újság 1867. XI. 24-i számában megjelent „Kossuth Lajos szülőháza Monokon (Zemplén megyében) - Zombori Emőd rajza után” című grafika. A szignó Rusz Károlyt fedi, aki számos sajtóterméknek dolgozott, mint fametsző. Bár a nyomódúc elkészítése során az eredeti ábra a technikai szükségyszerűség miatt kissé átformálódhatott, de még így is áttűnő a nyomaton Zombori Emőd rajztudása. A 48-as érzelmű rajztanár rövid írást is mellékel, amelyben felveti, hogy méltó lenne márvány-táblával megjelölni a szülőházat.

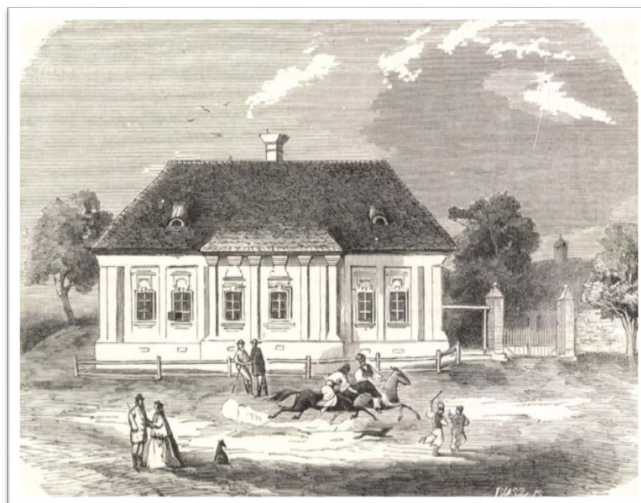
Pedagógiai munkájáról vallanak az értesítőben közölt tantervek és a tanári kar gyűléseinek jegyzőkönyvei, amikkel egy későbbi írásban foglalkozunk majd. Addig is álljon itt Baráth Béla értékes gondolata: „Zombori Emőd tanári tevékenysége képezte az átmenetet a helyi rajzoktatás régi és modern korszaka között. Pályafutásában, tanári módszereiben még felfedezhető valami az egykori rajz praeseseeknek a szellem minél tágabb területét meghódítani kívánó romantikus lelkesedéséből, azonban számára a rajzoktatás már nem kis kitérő egy felfedezésre váró műveltségi terepre, hanem életre szóló hivatást kínáló szakma, melyet elődeinél nagyobb szakértelemmel és didaktikai igényességgel művelt.” (Baráth, 2005, pp. 36.) Zombori érdeklődése a néprajz felé is kiterjedt. Ilyen irányú gyűjtéseit lakodalmi szövegekkel kapcsolatban a Magyar Nyelvőr tette közzé. (1877. pp. 476.; ADT)

1895-ben feleségével, a taktaszadai születésű Kovács Zsuzsannával alapítványt hozott létre, amelynek kamatából a tanítóképző kiemelkedő rajzolóit kívánta jutalmazni.

Gyermeük Margit Harsányi Károly tiszalöki orvosnak lett a felesége. Zombori Emőd özvegyen halt meg 80 éves korában.

I/9. kép: A sárospataki áll. tanítóképző épülete
(A Sárospataki Állami Tanítóképző Értésítője. Sárospatak, 1895.)

I/10. kép: Kossuth Lajos szülőháza Monokon (Zemplén megyében) -
Zombori Emőd rajza után (Vasárnapi Újság, 1867. 14. évf. 47. sz.)

Id. ÉBER SÁNDOR

(Ráckeresztúr, 1878. VI. 6. – Baja, 1947. XII. 14.)

Szolgálat a sárospataki tanítóképzőben: 1901. IX.1–1902. VII. 4.

I/11. kép: id. Éber Sándor önarcképe
(Éber-emlékház, Baja.)

Mözs. Ebben a Tolna melletti községben élt a földművelő, szőlősgazda Éber János nejevel, Müller Annával. A település jegyzője a nemesi származású Csapó Pápay István volt, akinek a feleségét Rajt Annának hívták. Úgy adódott, hogy Éberék Márton (1848-1927) nevű fia, aki Pécsen tanítói képesítést szerzett, összeházasodott Pápayék Anna (1848-1921) nevű lányával. Ebből a frigyből született harmadik gyerekként Éber Sándor, Ráckeresztúron, 1878. június 6-án. A szolid anyagi keretek közt élő család nemsokára Szekszárdra költözött. Éber Sándor ott járta az elemi és a polgári iskolát. Tanulmányait a pécsi, négy évfolyamú, római katolikus püspöki tanítóképzőben folytatta eminens diákként, ahol 1896. június 25-én népiskolai tanító képesítést nyert. Még abban az évben beiratkozott az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképzőbe. Tanárai voltak többek között: Aggházy Gyula (Alakrajz), Várdai Szilárd (Ékítményes rajz), Loránfi Antal (Mintázás), Székely Bertalan (Bonczalaktan), stb. 1900-ban a vizsgálóbizottság előtt „jól megfelelt” minősítéssel tanítóképző intézeti, polgári iskolai és ipartanműhelyi rajztanári képesítést szerzett.

Kiskunfélegyházán, a Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképzőben kezdődött tanári pályája 1900. szeptemberében, ahol előbb megbízott, majd 1901. IV. 2-től kinevezett segédtanár lett. Innen a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1901. aug. 15-i

rendeletével (Hivatalos Közlöny, 1901. IX. 1.) áthelyezte Sárospatakra, az Állami Elemi Iskolai Tanítóképző-intézethez, ahol 1600 korona fizetés plusz 350 korona lakpénz járt neki. (Hivatalos Közlöny, 1902. I.1.; ADT) Dezső Lajos a pataki tanítóképző igazgatója 1901. IX. 2-i tanári kari ülésen bejelentette, hogy a szakminiszter Zombori Emőd nyugalmazott rajztanár helyett Éber Sándor segédtanárt helyezte az intézethez. Éber örökölte a Zombori által viselt feladatokat: rajz, szépírás, háziipar tárgyak tanítása heti 13 órában; a rajzsztár és a háziipar műhely őrzése; a tűzoltó csapat parancsnoksága. Vállalta továbbá a kézimunka tanítását is 6 órában. Ezen túl övé volt a jegyzői tisztség, az externátus és a fürdetés felügyelete, a betegség pénztár kezelése. (Sárospataki Állami Tanítóképezde XVI. Értesítője, 1901/2.; Sátoraljaújhelyi levéltár, VIII-65/10.)

A fiatal, ambiciózus rajztanár belevetette magát a munkába; indítványaival és felajánlásaival bátran kezdeményezett. Pályatételt ajánlott fel 8 korona pályadíjjal az ifjúsági olvasóköri pályázatokhoz „Szükséges-e a népiskolában rajzot tanítani és mily formában?” címmel. Kérvényezte a rajzasztalok terve szerinti átalakítását mozgatható felső lappal, erős keményfa oldalakkal és talpakkal, vasalással - ami meg is történt. A tanév végén 5-5 koronával jutalmazott két diákot a rajzolásban, illetve a mintázásban elért haladásért. Ez utóbbit a II. éves Kántor Mihály kapta, a később cigándi tanító, a Bodrogló kutatója.

Éber Sándor mindössze egy tanévet töltött a comeniusi városban, mert saját kérelmére, minőségében megtartva, a bajai Állami Tanítóképző-intézethez helyezte át a miniszter 1902. július 5-i rendeletével.

A huszonnégy éves, tehetséges rajztanár nemsokára megismerkedett a bajai tanítóképző tudós igazgatójának lányával, Bartsch Julianna Katalinnal (1888-1970), akit 1904. július 26-án Baján feleségül vett. Szép sorban születtek gyermekeik. A hét közül ketten - a legidősebb, Anna és a harmadikként született Sándor - követték apjukat a tanári, festőművészi pályán. A népes családdal járó gondok, a tanítás és a művészi tevékenység feszültsége megviselte; 1918 vége felé idegkimerültsége miatt gyógykezelték. Az orvosok nyugodt életmódot, és a tanítás abbahagyását javasolták számára, ezért 1923-tól nyugdíjba vonult. Ezután csak a művészetnek és családjának élt. Hatvankilenc éves korában, 1947. december 14-én halt meg váratlanul Baján. Sírjánál az akkor Baján élő Rudnay Gyula mondott beszédet.

Éber jó pedagógus, vonzó egyéniség volt. Rajztanítási elvei már a Sárospataki Állami Tanítóképezde XVI. Értesítőjében (1901/2) fennmaradt tananyagból is kitűnnek. A megújuló rajzoktatás híveihez tartozott. Másolás helyett a természet utáni rajzolást támogatta.

Az eleven látványból induló és lehetőség szerint a szabadban történő ábrázolást favorizálta. Elsősorban látni tanított. Rendkívül sokat tett a rajztanítás korszerű módszerének elterjesztéséért. A képzőművészeti főiskolai rajztanárjelöltek részére, különböző városokban rajzpedagógusok számára, valamint tanítói továbbképző kurzusokon tartott előadásokat, és szaklapokban is kifejtette nézeteit. („A tanítóképző-intézeti rajztanítás” Magyar tanítóképző, 1913. május hó; „A IV. nemzetközi rajzoktatási kongresszus és kiállítás Dresdában. Szász tanítóképzők rajztanítása” Magyar Tanítóképző, 1913. november hó.)

Mint festő, pályája kezdetén az akadémizmus elveihez ragaszkodó egészséges naturalizmust képviselte. Azonban az új művészeti törekvések, mint a *plein air*, a dekorativitás vagy a szecesszió is hatottak rá. Irányzatokhoz nem kötődött, az aktuális témához igazította stílusát, ami lehetett naturalista, szimbolista, expresszionista. Vallásos beállítottságánál fogva, valamint a freskófestés iránt érzett vonzalmából fakadóan, a mesterségbeli tudást elsajátítva, freskófestővé vált és az egyházművészet terén vívott ki magának elismerést. Freskói megtalálhatók Baján, a belvárosi és józsefvárosi templomban; Pécsen, Nagykanizsán a ferences templomban stb.

Arcképeket, csendéleteket, tájképeket is alkotott. Magáról, feleségéről, a művészbáratokról (Nagy István, Tornyai János képzőművészek, Fülep Lajos művészettörténész) készült karakterikus portrék a jellemábrázolás szép példái. Jelentősek a neves személyekről készült festményei, mint XI. Pius pápa (1931) portréja, vagy gróf Bethlen István miniszterelnök arcképe. Hangulatos tájképeit áthatja a *plein air* által ihletett kolorizmus. Művei kiváló készületségről, színkezelésről, ízlésről, technikai tudásról vallanak. Ha még hozzávesszük, hogy zeneileg is képzett volt, hiszen igen jól orgonált és a karvezetésben is helyt állt, akkor tudjuk csak igazán értékelni határozott, de érzékeny művészetét.

Megnyugtató, hogy - míg az első hat évtizedben működő sárospataki tanítóképzős művész rajztanárokról alig tudunk valamit, - Éber Sándornak emlékháza van Baján, hála a gondozóknak. Reméljük, hogy röpké visszapillantásunkkal sikerült pár lépést tenni a pataki feledés gyógyítása útján, megszívlevélve Vörösmarty gondolatát: „A múltat tiszteld a jelenben és tartsd a jövőnek!”

I/12. kép:
Fülep Lajos arcképe

I/13. kép:
Kassai dombok

DIVIACZKY REZSŐ

(Budapest, 1876. II.17. – Kolozsvár, 1971. II.17.)

Szolgálat a sárospataki tanítóképzőben: 1902. VIII. 8–1912.

I/14. kép: Diviaczki R. fényképe
(Iskolai tablókép, Sárospatak, 1907)

Éber Sándort 1902 augusztusában saját kérésére a bajai képezdébe helyezték át. Helyére a pataki tanítóképző életében negyedik rajztanárként Diviaczky Rezsőt neveztek ki segédtanárnak. Az első tanévben rajtot, szépírást tanított a prepásoknak, rajtot a gyakorló iskolában. Ezeken felül ő volt a rajzsztár óre, a tűzoltó csapat parancsnoka

és az externátus (az internátuson kívül, a képezde által bérelt házaknál lakó diákok) felügyelője. A fürdésügyet is ő vezette; kezelte a fürdésalapot, amibe minden diák 5 koronát fizetett. A begyűlt összeg fedezte a Bodrogon történő folyamfürdőzést, vagy a sátoraljaújhelyi gőzfürdőzést. (Sárospataki Állami Tanítóképezde XVII. Értesítője, 1903.) A második éven feladatai bővültek a földrajz, a háziipar és a mértan tanításával. 1908-ban az intézet gazdasági ügyeinek vezetője volt. Ezekből kitűnik, hogy milyen sokoldalú elfoglaltsága volt egy rajztanárnak akkoriban. Igazgatói, Dezső Lajos, aztán Hodossy Béla méltányolták a fiatal tanár helytállását, hiszen így minősítették: tanítási és fegyelmezési ügyessége, valamint hivatali szorgalma kellő; majd később igen ügyes, kitűnő és nagy; erkölcsi és társadalmi magaviselete kifogástalan, sikerrel tevékenykedik; tanításának eredménye kitűnő. (MNL BAZ ML SFL VIII-65/11)

Diviaczky a közéletből is kivette a részét. Az 1907. évi intézeti értesítő közlése szerint a Zemplénnvár-megyei ált. tanítóegyesületi Tanítók Háza pénztárnoka és a sátoraljaújhelyi Kazinczy-kör választmányi tagja volt. 1910-ben okleveles tűzoltótiszt, a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének és a Rajztanárok Országos Egyesületének tagja.

Számos publikációja jelent meg elsősorban a Magyar Tanítóképzőben a magyarázó, szemléltető táblai rajz és a kézimunka témakörében. („Az alkotómunkára nevelő kézimunka” Magyar Tanítóképző, 1912. március, pp. 202-207.; „A táblai magyarázó rajzok és szemléltető képek a tanítás szolgálatában” Magyar Tanítóképző, 1914. szeptember.) Az új tanterveket feldolgozó tanfolyamokon vett részt, illetve tartott előadásokat több ízben. Úgymint: Budapest, 1904. VII. 4.: Tanítóképzők tanárai számára tanfolyam.; Sárospatak. 1906. VII. 2.: Továbbképzés tanítóknak. Félegyháza, 1912.: Kézimunka kiállítását rendezett a tanítóképző-intézeti tanárok orsz. egyesületének a tanítóképzős új tantervről tanácskozó gyűlésén. (Sátoraljaújhelyi levéltár, VIII-65/12. 199. p.; VIII-65/14. 900/1906. sz.; A Sárospataki

Állami Tanítóképző-intézet XXVI. értesítője. Sárospatak, 1912.)

1912. nyári szünetében tanulmányúton járt Németországban és Dániában, amelynek tapasztalatairól beszámolt a Magyar Tanítóképző 1912. szeptemberi számában. Sajnálhatjuk, hogy ezeket már nem tudta hasznosítani Patakon, mivel 1912-ben áthelyezték a kolozsvári állami tanítóképző- és tanítónőképző intézethez. (Pesti Hírlap 34/155. 1912. VII. 2.)

Diviaczky így búcsúzott kollégáitól: „Tekintetes Tanári Kar! A nagy szünetben a kolozsvári állami tanítóképző-intézetbe helyeztettem át s így nem volt alkalmam a tanári kar minden tagjától elbúcsúzni. Kedves kötelességet teljesíték, amidőn attól a tanári kartól, mellyel 10 évig működtem, búcsút vessek. Kérem a jó Istent, hogy a tanári kar minden tagját jó egészségben, boldogságban sokáig éltesse. Magamat szíves emlékezetükbe ajánlva, vagyok kartársi üdvözléssel. Ditró, 1912. aug. 18. Diviaczky Rezső”.

Kolozsvári korszaka új dimenziót nyitott számára, mind családi életében, mind pedagógiai szakmai és művészi kiteljesedésében; de ez már egy másik, szintén gazdag történet.

Diviaczky Rezső jómódú, tízgyermekes családba született. Apja, egyházdívéky

Diviaczky János régi magyar nemesi család sarja, tanult kereskedőből lett a kisiparosok szövetségének igazgatója Pesten. Édesanyja a gyöngyösi postamester lánya, Bölcskövy Hermína. Elemi és főgimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. (Minősítési táblázat. Sátoraljaiújhelyi levéltár, VIII-65/11.) Bár bátyjai is tehetséges művész emberek voltak - János szobrászművész, Béla hegedűművész lett -, az apának mégis ő volt a kedvence, akit utazásai során magával vitt. Így jutott el Német- és Olaszországba, ahol világhírű képzőművészeti alkotásokkal ismerkedhetett meg.

1895-1899 között az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképzőben tanult, ahol tanítóképző intézeti, polgári iskolai és ipartanműhelyi rajztanári képezést szerzett. (O. M. K. Mintarajziskola és Rajztanárképző értesítője, 1898-99) Érdekesség, hogy egy osztályba járt és egyszerre végzett Deák Gézával, a pataki Református Főgimnázium későbbi tanárával. Sőt, mindketten ugyanabban az évben kezdtek tanítani Sárospatakon. Oktatói voltak többek között: Balló Ede, Várdai Szilárd, Székely Bertalan, Nádler Róbert. Tanárai felismerték tehetségét a szabadkézi rajz, valamint az akvarell festészet terén, és szorgalmas, pontos munkáját felhasználták az 1900-as párizsi világkiállításra készülő anyag elkészítésében. Szerénységére jellemző, hogy a fővárosi elhelyezkedés helyett a Sárospataki rajztanári állást vállalta el. (Reisinger, 1992) Ám előtte még három tanévet a gyergyóditrói állami polgári fiúiskolában tanítókodott. (Néptanítók lapja, 29. évf. 33.sz.) Ott ismerkedett meg leendő feleségével, Veress Erzsébettel, akivel 1908-ban házasságot kötött. Négy leány lett a frigy gyümölcse, kik közül Mária hegedűművész lett. Diviaczky hosszú, békés és szinte betegségtől mentes nyugdíjas évei után, a 95. születésnapján hunyt el. A Házsongárdi temetőben nyugszik, a Béli-kripta közelében.

Diviaczky szeretett utazgatni, ezek során bejárta Erdélyt, Székelyföldet, a csíki vidéket, mely tájak mély benyomást hagytak lelkében, amik aztán számos festményén keltek új életre. Mint festőt az akadémiai rajztudás és színkezelés jellemezte. Az akvarellfestést kiválóan művelte, és kora művészei között méltó helye volt. Témaválasztása, formakincse és a kivitelezése egyéni ízzel bírt. Alkotásai nem sorolhatók be irányzatok valamelyikébe. Szabadban készített képei a természettel való közvetlen kapcsolatát bizonyítják. Témái: tájkép, városkép, műemlék, csoport-kompozíció közérthető módon, egyéniségén átszűrve. Minden képe jellegzetes hangulatot áraszt; meleg tónusú színei szuggesztíven hatnak.

Nagyon termékeny festő volt, sok képet készített és adott el; tulajdonképpen abból tartotta fenn a családját. Sajnálatos, hogy szinte alig tudunk bemutatni azokból a festményekből; a jelentősebbekből egyáltalán nem. Az itt látható Hegyen és Ősz című akvarellek közlését unokája, a Kolozsváron élő zeneművész, Vannai István tette lehetővé, amit ezúttal is köszönünk.

Büszke lehet Sárospatak, hogy ilyen kiváló ember, nagyszerű pedagógus és festőművész gazdagította diákjainak tudását, tevékenységével emelte a pataki szellem rangját.

I/15. kép: Hegyen (Magántulajdon)

I/16. kép: Ősz (Magántulajdon)

MÁNCZOS ZOLTÁN

(Egres, 1883. X. 20. – Szirkvashegy, 1916. VIII. 24.)

Szolgalat a sárospataki tanítóképzőben: 1912–1916.

I/17. kép: Mánczos Zoltán fényképe
(Magántulajdon)

„Tanári karunkat tagjaiban mély veszteség sújtotta *Mánczos Zoltán* szeretett kartársunk, az intézet rajztanárának elhunytával. A háborút közvetlen megelőzőleg betegsége miatt szabadságotatott. A háború kitörésekor, mint póttartalékos katona egészségesen bevonult szolgálatra. A nehéz szolgálat egészségét újból súlyosan megtámadta. Erre a katonaságtól elbocsátást nyert; majd rövid ideig tanított is, de egyre súlyosodó betegsége miatt ismét szabadságot kellett kérnie. Betegsége nem javult, hanem előrehaladt, 1916. évi augusztus 24-én, övéinek gondos ápolása dacára, Szirkvashegyen (Gömörm.) csendesen elhunyt. Mánczos Zoltán 1883-ban született, tehát alig ért 33 évet. A tanári pályán mindössze 8 évet töltött, melyből 5 év esik intézetünkre. Sajnos, ez öt év nagyobb részét a háború és betegsége töltötte ki. Mánczos Zoltán kiváló tehetségű és képességű, rendkívül ambiciózus tanár volt. Nagy buzgalommal és fényes eredménnyel tanított. Mint ember nemesen szerény; jó szívű és meleg kedélyű, a barátságos együttérzésnek és kartársi megértésnek őszinte képviselője. Tanári karunk méltán gyászolja őt. Temetésén a nagy távolság és forgalmi zavarok miatt, fájdalom - nem vehettünk részt. Áldott emlékét az intézetnél tett alapítvánnyal örökítettük meg.” Ekképp’ olvashatjuk az elvesztett, tehetséges tanerő utáni keserű részvétnyilvánítást az intézet korabeli értesítőjében. (XXXI. Értesítő, 1917.)

A sárospataki tanítóképző-intézet 1912. szeptember 25-i évnyitó ünnepélyén Hodossy Béla igazgató bemutatta az új tanárokat, köztük Mánczos Zoltánt, aki az előző, Kolozsvárra áthelyezett Diviaczky Rezső helyére került segédtanárként, a X. fizetési osztályba sorolva. (Sárospataki Református Lapok, 1912. IX. 29.) Ezt megelőzően a fumei állami polgári fiúiskolában rajztanítószkodott segédtanítói, majd rendes tanítói minőségben. (Budapesti Hírlap, 1909. VI. 23., XII. 24.; Hivatalos Közlöny, 1912. IV. 5.) Mint képzett rajztanárnak, feladata lett a rajz és kézimunka tanítása az I-IV. osztályokban, heti 10, illetve 8 órában. Ezeken kívül szerepet kapott a gyakorlati képzésben is, továbbá ellátta a rajz- és kézimunkaszertár kezelését. Az első tanévben olyan kiváló kollegái voltak, mint Kiss Elek, Kovács Dezső, Kötse István, Lechnitzky Gyula, Révay Ödön, Tanács Imre, Tóth Mihály; továbbá Harsányi István Dr. Kun Zoltán, Bathó János.

A gümőkór betegség okozta, rövidre szabott élete nem engedte Mánczos Zoltán kibontakozását. (Orvosi bizonyítvány, MNL BAZML SFL VIII.65-2.) Azonban még így is értékes tanári és művészeti pálya jutott neki. A rövid idő alatt - lényegében az első három félévben - sokoldalú felkészültségével járult hozzá az iskolai teendőkhöz a továbbképző előadásoktól a kaptárkészítés tanításáig.

1913. júliusában elemi iskolai tanítók, tanítónők részére háromhetes tanfolyamot indított a tanítóképző, amelyen előadásokat, gyakorlati foglalkozásokat és mintatanításokat tartott a népiskolai rajztanítás és kézimunka témájában. „A rajz tanítása a népiskolában” c. előadásának vázlata megjelent A Sárospataki Állami Tanítóképző-intézet XXVII. Értesítője 1912-13. számában.

Az 1913/14. tanév már az új, impozáns épületben indult, „melyben a modern tanítóképzésnek külső és belső képe szép harmóniában egyesül.” A rajzterem szertárával együtt a balszárny emeletére került, ahol ma a tanácsterem található. A tágas helyiség szórt fényű megvilágítást kapott a nagy méretű északi ablakokból. A korszerű körülményekhez igazodóan és valószínűleg Mánczos Zoltán erős hivatástudatának, törekvésének tudható be, hogy a képző életében először kötelezték a növendékeket komoly rajzszerkesztés beszerzésére és használatára az 1913/14. tanévtől. A csak két éven át érvényes rajzszerkesztés listája ma is megállná a helyét. Ebből egy kis ízelítő: negyedíves rajztábla, háromszögű vonalzó, festékek: „cadmiumsárga, chromsárga, carmin, zinóber, kobalt kék, párisi kék, égetett siena, nedvzöld, vázlatkönyv, közép kemény pastelkréták, puha szén, nádtoll,” stb. „Csakis magyar gyártmányú szerkesztés és anyagok használhatók a ‚Gizella-telep’ védjeggyel.”

Az új korszerű körülményeket alig élvezhette, mert 1914. márciusában betegszabadságra kellett mennie. Ez alatt Deák Géza, főgimnáziumi kollegája helyettesítette. Még ebben az évben kinevezték rendes tanárrá és első ötödéves korpótlékát is megkapta, de egyúttal betegszabadságát is meghosszabbították 1915. január 1-ig, amikortól viszont behívták katonai szolgálatra. A hadi állapottal járó mozgósítások, a tanárok és növendékek bevonultatása az iskolai élet zaklatottságát hozta magával (rövidített tanév, csökkentett óraszámok stb.).

Mánczos Zoltán 1883. október 20-án született a Zemplén vármegyei kicsiny Egres községben (ma Egres, Szlovákia). Töketerebesi gyökerű apja egresi elemi tanító, majd Szirkvashegyi iskolaigazgató volt, aki szakcikket és tankönyvet is írt, felvidéki tanító egyesületekben vállalt szerepeket. Anyja a Heves megyei Mitsky Paulina. Zoltán elsőszülött volt, akit még hat testvér követett. Iskoláiról annyi tudott, hogy 1904 és 1912 között tanult a Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképzőn (mely a Magyar Képzőművészeti Egyetem akkori megfelelője volt). Mesterei: Révész Imre, Edvi Illés Aladár, Erdőssy Béla, Loránfi Antal, Kovách Géza, Nádler Róbert. Első és második éven osztálytársa volt Bálint József, a későbbi gimnáziumi rajztanár és Székely Géza is, aki 1917-19 között volt a képző rajztanára. Elemi népiskolai tanítói, polgári iskolai tanári és tanítóképző intézeti rajztanári oklevelekkel rendelkezett. Járt Olaszországban és Franciaországban, tanulmányozni a műremekeket. Mánczos Bence unokaöccse közlése szerint a hűvös templombelső rajzolásakor gyűjthette be tüdőbetegségét, ami a végzetét okozta.

Tagja volt az Országos Magyar Iparművészeti Társulatnak és a Magyar Rajztanítók és Rajztanárok Országos Egyesületének.

1910-ben kötött házasságot a salgótarjáni Okolicsányi Jolánnal, akitől egy gyermeke, Ildikó született.

Mánczos Zoltán munkáira hamar felfigyeltek. Az O. M. K. Képzőművészeti Főiskolán Havranek Ferenc és Nádler Róbert által gondozott Iparművészeti rajz és tervezés stúdium meghozta gyümölcsét: Mánczos IV. éves rajztanár jelöltnek egy vasrács tervét közölte a Magyar Iparművészet nevű szaklap. (Magyar Iparművészet, 1908, pp. 218.)

1911-ben címke-pályázatot hirdetett az O. M. Iparművészeti Társulat közvetítésével a Dr. Bayer és Tsa szakolcai dobozárúgyár a képzőművészeti főiskola és az iparművészeti iskola növendékei között. A 355 pályázó között ugyan nem az övé lett a 100 koronás fődíj, de a pályázatot hirdető cég megvásárolta pályamunkáját.

Mánczos művészi híre a jeles író, Tolnai Ottót is elérte. Az Üzenet 2002. téli számában Hackmore c. írásában így említi: „Mánczos Zoltán – ifjan elhunyt fiumei festő. Figyelnél, keresni a nevét, képeit a fiumei antikváriumokban, lakásokban; jelezni a fiumei múzeumnak, helytörténészeknek, hogy élt ott egy ilyen nevű festőművész is.”

A nagy reménységű festő fennmaradt néhány alkotásából ítélve kijelenthető, hogy bátran és eredményesen nyúlt nem csak a festészet, hanem az iparművészet és a szobrászat eszközeihez. Kreatív megformálású, figuratív hamutartója szimbolikus gondolatok hordozója. Édesapjáról készített, a realizmust meghaladó terrakotta portréja az anatómia és az arányok helyes alkalmazásával éri el a karakter megjelenését, az arckifejezést. Tanulmány ízű asztali csendéletén kielégítően nyújtja a hagyományos festési eljárások elvárható megoldásokat (mint pl. anyagszerűség, fény-árnyék hatás), szemben a szabadabb felfogású, könnyedén, frissen kezelt, impresszionisztikus női portrén, amely a báj érzékletes megfogalmazása, természetesen túlmutatva a tárgyilagosságon.

Mánczos Zoltán nagy vesztesége volt Sárospataknak, a tanítóképzés és a művészeti világnak egyaránt. Huszonhárom évvel fiatalabb öccse, a neves üvegtervező iparművésszé vált József (1906-1985) karolta fel a lehanyaglott művészi pályát és alakította tovább ívét a Mánczosok dicsőségére, a hazai képző- és iparművészet javára.

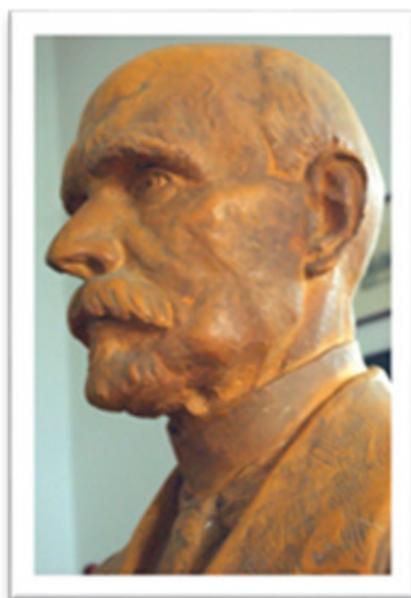
Köszönet és hála Mánczos Bencének és feleségének, hogy megőrizték a nagybáty hagyatékát; közléseikkel és a művek közreadásával hozzájárultak egy nagy tehetségű pataki rajztanár, képzőművész bemutatásához.

I/18. kép: Vasrács. Tervezte: Mánczos Zoltán
(Magyar Iparművészet, 1908)

I/19. kép: Zománcozott öntöttvas hamutartó
(Magántulajdon)

I/20. kép: Id. Mánczos József terrakotta portréja
(Magántulajdon)

I/21. kép: Csendélet
(Magántulajdon)

I/22. kép: Okolicsányi Jolán arcképe
(Magántulajdon)

Irodalom

- A Sárospataki Állami Tanítóképezde Értesítője az 1881/2, 1882/3 és 1883/4. tanévekről. Sárospatak, 1884.
- A Sárospataki Állami Tanítóképezde Értesítője az intézet huszonöt éves multjáról s 1894/5. tanévi állásáról. Sárospatak, 1895.
- A Sárospataki Állami Tanítóképezde XVI. Értesítője, 1901/2.
- A Sárospataki Állami Tanítóképző-intézet XXI. Értesítője, 1906/7. Sárospatak, 1907.
- A Sárospataki Állami Tanítóképző-intézet XXIV. Értesítője, 1909/10. Sárospatak, 1910.
- A Sárospataki Állami Tanítóképző-intézet VII. Értesítője, 1902/3. Sárospatak, 1903.
- Balassa I. (1994). *Sárospatak* történeti helyrajza a XVI-XX. században. Miskolc-Sárospatak: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár
- Baráth B. (2005). Vizuális nevelés Sárospatakon 1797-1902 között. *Zempléni Múzsza* 5, 29-42. Csóri I. (1989). Zombori Gedő életpályája. *Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*. 2. 309-324.

- Panka K. (1930). *A pataki diákvilág anekdotakincse II. kötet*. Budapest: A Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete. Hivatalos Közlöny, 1901. IX. 1. Letöltve: 2017. 05. 01-jén: Arcanum Digitális Tudománytár.
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/>. Hivatalos Közlöny, 1902. I. 1. Letöltve: 2017. 05. 01-jén: Arcanum Digitális Tudománytár. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>.
Hivatalos Közlöny, 1902. VII. 15./15. Letöltve: 2017. 05. 01-jén: Arcanum Digitális Tudománytár. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>.
- Hörccsik R. (1996). *A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete*. Sárospatak: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár
- Ködöböcz J. (2000). *Lakóhelyünk, Sárospatak és környete*. Lakóhelyismereti tanítási segédkönyv. Sárospatak: Sárospataki Népfőiskolai Egyesület.
- Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 1885. II. 1.
- Reisinger L. (1992). Diviaczky Rezső. *A Kolozsvári Piarista Öregdiákok emlékkönyve*. Kolozsvár: Kolozsvári Piarista Öregdiákok Baráti Köre.
- Sárospataki Lapok, IV. évf. 5. sz. 1885. II. 2.
- Sátoraljaújhelyi Levéltár, VIII-65/10.
- Sátoraljaújhelyi Levéltár, VIII-65/11.
- Sátoraljaújhelyi Levéltár, VIII.65/7.
- Szűcs I. (1898). *Szűcs István tanár életrajza*. Nagyvárad.
- Ugrai J. (2012). A Sárospataki Református Kollégiumból távozó tógátusdiákok 1783-1871/72. Letöltve: 2017. 05. 01-jén <http://patakcollege.hu/data/attachments/2014/02/04/095323/diaknevsorpatak.pdf>